

УДК 821.111-31.09:316.3

BINARY OPPOSITIONS IN THE NOVEL BY J. RHYS

"WIDE SARGASSO SEA"

БІНАРНІ ОПОЗИЦІЇ В РОМАНІ Д. РІС «ШИРОКЕ САРГАСОВЕ МОРЕ»

Tveritina T.I. / Тверітінова Т.І.

c.ph.s., as.prof. / к.ф.н., доц.

ORCID ID: 0000-0002-7731-2040

Boris Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

Kyiv, Bulvarno-Kudriavska, 18/2, 04053

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053

В роботі досліджуються бінарні опозиції в романі Д. Ріс «Широке Саргасове море». Розглядаються антиномії «чоловіче - жіноче», «я - інший», «життя - смерть», «рай - пекло», «колонія - метрополія» на сюжетно-композиційному, ідейно-смысловому та образному рівнях, які пов'язані між собою образом головної героїні і відтворюють загальну художню картину світу.

Ключові слова: Д. Ріс, постколоніальний дискурс, пастись-пріквел, мультикультурне суспільство, бінарні опозиції.

Вступ.

В постколоніальних студіях особливого значення набуває творчість письменників-мультикультуралістів. Як зазначали дослідники Б. Ешкрофт, Г. Гріфітс, Г. Тіфін, представники колишніх колоній після здобуття незалежності намагалися в своїх творах дати «постколоніальну відповідь» імперському літературному канону [5]. Однією з таких відповідей є роман англійської письменниці вест-індського походження Джин Ріс (справжнє ім'я Ella Gwendolen Rees Williams) «Широке Саргасове море» (*Wide Sargasso Sea*, 1966), який є пастись-пріквелом відомого роману Ш. Бронте «Джейн Ейр».

У сучасному вітчизняному та зарубіжному літературознавстві твір Д. Ріс вважають «переписуванням» вікторіанської прози (О.Г. Сидорова), «історіографічним метанаративом» (Л. Хатчен), «контрдискурсом» (завдяки чому встановлений дискурс імперського центру може монтуватися з периферії), «контрапунктичним читанням» (в ході якого розкривається причетність текстів англійської літератури до колоніального процесу) (Б. Ешкрофт, Г. Гріфітс, Г. Тіфін), що надавало право вважати цей роман одним із канонічних текстів постколоніальних студій (Р.Дж. Лейн). Роман Д. Ріс також досліджується в контексті феміністичних (У. Сешагірі) та поетикологічних студій (Л. Морська, О. Сидорова, О. Боговик та ін.). Зазвичай дослідницькими домінантами вважаються постколоніальний дискурс та дихотомія «свій - чужий». Втім, на наш погляд, бінарні антиномії в романі, які простежуються на сюжетно-композиційному, ідейно-смысловому та образному рівнях, пов'язуються між собою образом головної героїні, відтворюючи загальну художню картину світу. В романі виділяються дихотомії «чоловіче - жіноче», «я - інший», «життя - смерть», «рай - пекло», «колонія - метрополія», які впливають на побудову образної системи. Комплексне дослідження означеної проблеми видається нам перспективним, що й обумовило вибір мети нашої статті.

Основний текст.

В гуманітаристиці поняття «бінарні опозиції» зазвичай використовують при відтворенні картини світу як в первісному, так і в сучасному суспільстві. Від античних філософів (Геракліт, Фалес Мілетський, Платон, Аристотель та ін.) до наукових студій М.С. Трубецького, К. Леві-Стросса, Ж. Дерріда, Ж. Делеза, Н. Бора, В. Гейзенберга, Ю. Лотмана, М. Уварова, Ж. Бодріяра та ін. простежується вивчення феномену бінарності в галузі філософії, лінгвокогнітології, лексикології, стилістики, літературознавства. Структураліст К. Леві-Стросс розглядав бінарні опозиції як основні, мінімальні одиниці мислення, які отримуються за допомогою органів почуттів або виражають взаємини логічних понять і категорій (наприклад, «життя – смерть», «внутрішній – зовнішній» тощо) [4]. В літературознавчих дослідженнях визнавали факт «біполярності» семіотики тексту (Ю.М. Лотман); структуроутворюючу систему опозицій, яка в тексті трансформувалася в естетичний код твору (Ю.О. Сухомлінова) і надавала найбільш повне уявлення про світоглядну стратегію особистісної оповіді (А.В. Кошикова). На думку Н.О. Грині, використання засобів опозиційності в художньому тексті «викликає внутрішню колізію в композиції, загострює її, шукає гармонію у зіставленні протилежностей» [3, с. 29]. Найчастіше літературні сюжети будуються на бінарних опозиціях, в яких протиставляються людина і суспільство, що опинилися по різні боки добра і зла.

Вже в назві роману Д. Ріс «Широке Саргасове море» міститься бінарна антиномія «життя – смерть». З одного боку, це місце є небезпечним для судноплавства через густу сітку водоростей саргасу, а розташовані в його північно-західній частині Бермудські острови налаштовують на містичну приреченість; а з іншого – є місцем нересту вугрів, зародження нового життя. Тож, на думку О.А. Боговик, «у сплячих водах Саргасового моря відбувається нескінченний повторюваний цикл загибелі і відродження» [1, с. 34]. Гідронім “Sargasso Sea” в назві роману вдало передає основний зміст: визначається категорія локальності, прихованої емоційності і передбачуваності подій, які відбуваються в житті героїв – Антуанетти Мейсон і Едварда Рочестера.

Д. Ріс, вважаючи ставлення Ш. Бронте до своєї героїні, креолки Берти Мейсон, упередженим, в своєму творі вирішила показати передісторію подій в Торнфілд-Холлі, відтворивши витoki трагедії п'ятнадцятирічної давнини. На перший погляд, це результат нещасливого шлюбу, чоловічого психологічного аб'юзерства, яке доводить вразливу жінку до божевілля. Втім, в романі дихотомія «чоловіче – жіноче» базується на особливостях політичного, правового, соціального і культурного життя в Англії та в її колоніях.

Переважно всі бінарні опозиції пов'язуються з образом головної героїні. З її спогадів про дитинство і юність постає історія Ямайки, на якій внаслідок колоніальних завоювань сформувалося строкате мультикультурне суспільство: креоли, чорношкірі африканці, англійці, які намагаються дотримуватися своєї етнокультурної ідентичності. Події набувають драматизму після скасування рабства, коли загострюється конфронтація між білими і чорними, а «інакша» родина Антуанетти опиняється в ізоляції: для «справжніх білих» - вони креоли,

з домішкою «кольорової крові», для колишніх рабів – білі негри, «білі таргани» [6], з якими намагається порахуватися чорношкіре оточення.

Спогади про минуле і теперішнє трансформуються у дихотомію «життя – смерть», яка простежується на часово-просторовому та психологічному рівнях. В минулому, коли маєток Кулібрі процвітав, «сад був великий і красивий, наче той Едем, де росло дерево *життя*. Але він занепав, доріжки заросли, і запах *мертвих* квітів змішався з ароматом квітів *живих*» (виділено мною. – Т.Т.) [6]. Якщо раніше були веселі гості, коні для виїзду, то тепер – занедбаність, самотність, отруєння чорношкірими сусідами останнього коня. Дуже рано героїня починає усвідомлювати, наскільки ворожим і небезпечним став навколишній світ, коли «затишне почуття безпеки» [6] змінюється відчуттям тривоги, екзистенційного страху й очікування трагічної розв'язки. Ненависть і конфронтація з боку колишніх рабів реалізуються у вигляді словесних погроз і підпалення садиби. В протистоянні життя і смерті, спогадів про рай і усвідомлення психологічного пекла, сонячного світла і темряви людських душ перемагають сили зла: садиба була зруйнована, маленький брат помер, мати, не витримавши потрясінь, збожеволіла й невдовзі теж померла.

Розмірковуючи над своїм життям, героїня зазначає: «Я жила в світі, де світло боролось з темрявою, чорне з білим, рай з пеклом» [6]. Її характер не приймає компромісів і напівтонів. Любов до *genius loci* свого дитинства, де вона відчувала затишок і безпеку, змінюється на ненависть після пережитих подій (пожежа в Кулібрі, зрада чоловіка в Гранбуа). Безмірне, щире кохання до Рочестера перетворюється на таку ж безмежну ненависть, хоча в цьому протистоянні героїня програє, залишившись без імені, без статків, без дружньої допомоги, без права на життя.

О.А. Боговик звертає увагу на пророчу функцію сновидінь, які «наповнені символами, посилюють семіотичне навантаження повідомлюваного, змушуючи «читати між рядками»...» [1, с. 36]. Оніричні елементи, які з'являються наприкінці кожної частини роману, характеризують обставини психологічного життя героїні і прогнозують її майбутнє. Темний ліс, почуття жаху і приреченості, чоловік, який її ненавидить і приводить до таємничого будинку, в якому вона остаточно втратить сенс життя – «Мені наснилось, що я потрапила до пекла» [6]. «Очевидно, - зазначає О.А. Боговик, - що це один сон,.. який переслідує Антуанетту з дитинства,.. дістає все більше і більше уточнень, аж допоки не набуває завершеності і стає реальністю» [1, с. 36].

Опозиція «я – інший» у стосунках між Антуанеттою і Рочестером виявляється у конфронтації «свого» (простору, мови, культури, звичаїв) і «чужого», яке сприймається як «незнайоме» і «вороже». Як зазначає В. Будний, «західна логоцентрична традиція тривалий час розглядала цю проблему в рамках універсального протиставлення тотожності й відмінності, коли Інший мислився як Чужий, іншість якого підлягає підпорядкуванню й асиміляції або ж виключенню» [2, с. 54].

В романі опозиція «я – інший» трансформується в більш глобальну антиномію «колонія – метрополія», яка розглядається на суспільно-політичному, культурному й психологічному рівнях. Письменниця вибудовує

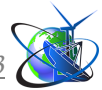
стосунки Рочестера й Антуанетти за проекцією взаємовідносин колонізаторів (англійців) та тубільців. Рочестеру властиві етноцентризм і культуроцентризм, коли правильно вважається тільки своя культура, а всі інші здаються дивними і нецивілізованими. Він сприймає Антуанетту як представницю маргінального світу, «іншу», тобто «гіршу»: «Я не кохав її. Вона була для мене зовсім чужою людиною, яка думала і відчувала зовсім не так, як я сам» [6]. Підсилює неприязнь до молодої дружини у Рочестера й усвідомлення своєї чоловічої неспроможності. Він, бідний молодший син англійського графа, одружується з креолкою через її багатий посаг; його дратує її маєток, глузування прислуги, навколишній світ: «Тут все надмірне. Занадто багато зелені, занадто багато блакиті, занадто багато фіолетового... Я ненавидів ці гори, пагорби, ріки, дощі» [6]. Екзотична природа карибських островів байдужа герою, чужий простір у нього ототожнюється з «інакшістю» дружини, яка не вписується в його культурний код: «Мені здається, що це місце – мій ворог і знаходиться на твоєму боці» [6]. Тому він зацікавлюється «одкровеннями» Деніела Косвея, після чого свідомо вибудовує схему морального знищення своєї дружини, позбавивши її зв'язку із зовнішнім світом. Для Антуанетти перебування в зачиненій кімнаті англійського замку рівнозначно зануренню в пекло, маркерами якого є суцільний холод, темрява, відсутність звичних речей (гарний одяг, парфуми, дзеркала), втрата особистісної ідентичності, загубленість в часі й просторі: «Що я роблю в цьому домі і хто я така?... Я помираю тут від холоду й темряви» [6].

Висновки.

Отже, конфлікт між чоловіком і жінкою, покладений в основу сюжету роману Д. Ріс, залучає цілу низку проблем, які розкриваються в опозиціях екзистенційного характеру («життя – смерть», «рай – пекло»), психологічного («я – інший»), соціально-політичного і культурного («колонія – метрополія»). Англія як метрополія і Рочестер як втілення англійськості уособлюють собою маскулінний світ, який характеризується етно- і культуроцентризмом, раціоналізмом, жорстокістю. Колонія, як і Антуанетта, є втіленням фемінності, чуттєвої краси, беззахисності в протистоянні європейській цивілізації. Протиставлення цих просторів підкреслює неможливість толерантності до іншої культури і налаштування на позитивну перспективу.

Література

1. Боговик О.А. У пастці пролепсису: пророчий наратив у романі Джин Ріс «Широке Саргасово море». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2023. № 59. Т. 1. С. 34-37.
2. Будний В. Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології. *Слово і Час*. 2007. № 3. С. 52-63.
3. Гриня Н.О. Контраст у фактурі англійськомовного прозового художнього тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2016. № 21. Т. 2. С. 28-31.
4. Леві-Стросс К. Структурна антропологія; пер. з франц. З. Борисюк. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 1997. 387 с.

5. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin G. Key Concepts in Post-colonial Studies. Routledge, 1998.

6. Rhys J. Wide Sargasso Sea. URL: https://www.hansrajcollege.ac.in/hCPANEL/uploads/elearning/elearning_document/wide-sargasso-sea-pdf.pdf

References

1. Bohovyk, O.A. (2023). U pasttsi prolepsysu: prorochny naratyv u romani Dzhyyn Rys «Shyroke Sarhasovo more» [Trapped in Prolepsis: Prophetic Narrative in Jean Rhys's *Wide Sargasso Sea*] *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii : Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, Vol. 1, 59, 34-37.

2. Budnyi, V. (2007). Rozghadka chariv Tsirtsei: natsionalni obrazy ta stereotypy v osvittleni literaturnoi etnoimaholohii [Unraveling the charms of Circe: national images and stereotypes in the light of literary ethnoimagology] *Slovo i Chas – Word and Time*, Vol. 3, 52-63.

3. Hrynia, N.O. (2016). Kontrast u fakturi anhliiskomovnoho prozovoho khudozhnoho tekstu [Contrast in the texture of English prose fiction] *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, Vol. 21, 2, 28-31.

4. Levi-Stross, K. (1997). Strukturna antropolohiia [Structural anthropology]. (Z. Borysyuk, Trans). Kyiv: Solomia Pavlychko "Osnovy" publishing house.

5. Ashcroft, B., Griffiths, G., Tiffin, G. (1998). Key Concepts in Post-colonial Studies. Routledge.

6. Rhys J. Wide Sargasso Sea. URL: https://www.hansrajcollege.ac.in/hCPANEL/uploads/elearning/elearning_document/wide-sargasso-sea-pdf.pdf

The paper examines binary oppositions in J. Rhys's novel "Wide Sargasso Sea". The antinomies "masculine - feminine", "I - another", "life - death", "heaven - hell", "colony - metropolis" are considered at the plot-compositional, ideological-semantic and figurative levels, which are interconnected together by the image of the main character and reproduce the general artistic picture of the world.

Key words: J. Rhys, "Wide Sargasso Sea", postcolonial discourse, pastiche-prequel, multicultural society, binary oppositions.

© Тверітінова Т.І.

Стаття надіслана 24.08.2024 р.